

העניין התמוה הזה הגיעה גם לאוניברסיטת בעיר הסמוכה, והתפרסם שבליובאן יושב רב מתמטיקאי גאון שיכול לפתור כל דבר קשה.

השלטונות דאו – עם מה שהכריזו על חופש דת – חיסלו את הרבנות ברוסיה על ידי שהטילו בשנת תר"ץ מס גבוה מאד – כסך שבעת אלפי רובל לשנה על רבנים, שלפי הגדרת השלטון היו מפילים עושקי החמונים. רוב הרבנים התפטרו מחמת שלא יכלו לעמוד בתשלום המס. כאשר רב היה עוזב את הרבנות היה נפטר מתשלום המס מיד. אבל עם עזיבתו היו עיתוני המפלגה מפרסמים בקולי קולות שעוד רב יהודי "ראה את האור" ותשליך את הדת מאחרי גוו. כך השתמשו ברבנים המתפטרים כדי להחליש את רוחם של הדבקים בתורה. רבנו ראה את עזיבת הרבנות כחיוזק הכפירה ורדיפת התורה, וממילא אסורה עזיבת הרבנות ביהרג ואל יעבור. לכן היה עליו לשלם את המס בעזרת הקהילה. מאחר שכל הכנסותיו ממכירת השמרים הוצאו לתשלום המס כך שלא נותרה פרומה למוזונותיו ומוזונות אנשי ביתו. מאחר יותר הפקיעו השלטונות את הזכות ליצור שמרים מידיו. כדי שלא להפחית מכבוד הרבנות על ידי נתינת כסף ישירה מקופת הקהל לפרנסת הרב, הטילה הקהילה מכם על השחיטה לצורך זה. מאחר שהעוני היה גדול בעיירה, ורק מעט אנשים שחמו, היתה פרנסתו של רבנו דחוקה בתכלית הדוחק. גם אחיו הגאון רבי מרדכי סירב לנטוש את הרבנות מאותו המעם. סופו היה שהוגלה לסיביר, ונפטר שם הי"ד, משום שהינך את ילדיו חינוך של תורה. הגאון רבי מרדכי גם ניהל בסתר ישיבה בת חמשה עשר בחורים בשקלאוו שהסמו את עצמם כבני הבית. בין התלמידים היו הרב הלל מעדאליא זצ"ל, הרב משה צבי נריה זצ"ל ותלמידי חכמים אחרים. רבנו נזחר מכך, וילדיו לא קבלו ברוסיה כל חינוך יהודי, ולא למדו אפילו אלף בית עד עזבם את רוסיה.

רבנו החשיב מאד את השינה בסוכה, והיה מספר שכרוסיה ישבה המשפחה בסוכה גם בשנות הגזירה. הוא נהג לישון בסוכה גם בליל שמיני עצרת בחוץ לארץ, והיתה זאת קבלת בית אביו זצ"ל כמנהג וולאזין. הגר"ד היה חולה ומשותק כגופו בחצי השנה שקודם פטירתו. על אף מחלתו הוא עמד על דעתו לישון בסוכה גם בליל שמיני עצרת. אז חלה בדלקת ריאות ולא היה יכול כמעט לדבר. בשעת מחלתו בישרוהו על לידת נכדתו – בתו של רבנו הרבנית מרת שפרה טענדלער תחי' שנולדה ביום הושענא רבה, והוא הרכין בראשו להראות שהבין מה שאמרו לו. אחר כך רמז שהוא רוצה להפרד מכני הקהילה, וכל בני הקהילה אנשים נשים ומג' עברו לפניו והוא הרכין בראשו לעבר כל אחד לאות ברכה ופרידה. כשספרו זאת לרבנו נתפעל מגבורתו של אביו בשעת דכדוכה של נפש ומחקפדתו היתה בנוגע לבין אדם לחברו. הגר"ד נפטר ימים ספורים אחרי החג והוא בן שבעים ואחת, בכ"ז תשרי שנת תרפ"ח, שנה בדיוק לאחר פטירת גיסו הגאון רבי אליהו פיינשטיין זצ"ל. כשבשרו לרבנו על פטירת אביו, מיהר מיד לנסוע לסטראבין בעגלה. הוא איחר את מועד חלוויה בכמחצית השעה, וכשהגיעה עגלתו לסטראבין פגש את המלווים יוצאים מבית הקברות. מתוך מרת נפשו קפץ בחיפזון מעל העגלה ורץ לקראת המלווים. כשהיה מספר סיפור זה היה מביע את צערו על שלא המתינו לו מעט כדי שיוכל להשתתף בלווית אביו.

"בעירנו ליובאן אחרי שעלה בידנו בחסד השי"ת לתקן מקוה בימי הגזרה בבית המרחץ של המושלים באופן שלא הכירו שהוא מקוה כשרה אירע שהתחילו להחם המרחץ רק בשבת והכלן היה ישראל וממילא גם המקוה הוחמה בתערובות חמין שהוחמו בשבת עלי ידי ישראל, ונשאלתי אם רשאות הנשים למבול בה והוא שעת הדחק גדול שאין מקום אחר למבול שם" (אגרות או"ח ח"א סימן קכ"ז)

בשנת תרצ"ב סגרו השלטונות את המקוה שבליובאן, למענתם מחמת החשש לבריאות הציבור מרחיצה במבנה לא היגיני, הרסו את הבנין ובנו תחתיו מרחץ שהיה אמור לשמש גברים ונשים יחד. צניעות ומוסר משפחתי נחשבו בעיני המהפכנים כשריד של השלטון הקודם. רבנו נמל עצה ממה שדרשו רבותינו (שמו"ר פ"א כ"ח) על וירא בסבלותם, ראה שאין להם מנוחה הלך ואמר לפרעה מי שיש לו עבד אם אינו נח יום אחד בשבוע הוא מת ואלו עבדיך אם אין אתה מניח להם יום אחד בשבוע הם מתים, אמר לו לך ועשה להן כמו שתאמר. שם נפשו בכפו פנה אל שלטונות העיר ואמר להם: אינני בא לחלוק על עקרונות המוסר החדש שלכם, יתכן שהם טובים עבורכם. היהודים מכל מקום הם עם שמרני שלא יוכל לחיות עם עקרונות כאלה, וודאי שלא בדור הזה. לכן אם הרחצה תהיה משותפת לגברים ונשים, היהודים לא יתרחצו כלל, ותפרוצנה בעיר מחלות מדבקות. לכן צריך לאפשר רחצה נפרדת לפחות פעם בשבוע. השלטונות קבלו את המענה

והסכימו לכך. אחד המהנדסים הממונים שם הסכים לעשות בסתר שינוי בדרך אספקת המים למרחץ על פי הוראות רבנו כך שאפשר היה להכשירו כמקוה בשעת הדחק. רבנו כתב שתי תשובות לאחיו הגאון רבי מרדכי הי"ד על אפשרויות בניית מקווה בשעת הדחק, ונדפסו באגרות יו"ד ח"א סימן קי"ט וק"כ.

השמועה – שיוכלה להיות מועברת רק בסתר כמובן – על מקוה כשר בליובאן פשטה כאש ברחבי פלך מינסק. היה זה המקוה היחיד בכל רחבי הפלך. ונשים שהיו אמונות על טהרת המשפחה ולא היו יכולות בצוק העיתים להשיג כלי רכב, היו הולכות לפעמים שלשה ימים לכל כיוון כדי להגיע למקוה.

הרבנית שהיתה רגילה למקוה שנבנה בכל החומרות וההידורים לא טבלה במקוה זה שמידוריו החדשים התאימו רק לשעת הדחק. מכל מקום הורה רבנו לרבנית לטבול במקוה מדי חודש משום מראית העין. כך שהם פרשו זה מזו למשך חמש שנים, עד שלחי תרצ"ז כאשר עזבו את רוסיא. כמה מתלמידיו שנודע להם הדבר בקשו גם הם לנהוג כחומרא זו, ורבנו הורה להם שאסור להם לנהוג כך. לדבריו הרבנית נישאה כשהשנים היו כתיקונן, ולכן קבלה על עצמה את כל החומרות כדיני טבילה. כרם נשות התלמידים נישאו להם בזמנים הללו, שאי אפשר לנהוג בהן חומרות כלל, ולא נישאו על דעת לנהוג חומרות או לפרוש, ולכן אין הם רשאים להחמיר על נשותיהם.

משחליתו רבנו והרבנית לעזוב את רוסיא, היה צורך בפעולה בשני שלבים. ראשית צריך היה לקבל אישור יציאה מרוסיא, ושנית צריך היה לקבל אישור כניסה למחוז חפצם – או לארץ ישראל בהשתדלותו של הגרא"ז מלצר, או לארצות הברית בהשתדלות גיסיו של רבנו, כמתואר בפרק "אשת חבר כהן". כדי לקבל את אישור היציאה נסע רבנו למוסקבה, כיוון שלא היה לו ספק שהשלטון המקומי בליובאן, שם הוא מפורסם כרב העיר, לא יעתר לבקשתו בשום אופן. במוסקבה, לעומת זאת, הוא יוכל להבלע בין המוני המבקשים ולא יתבלט ביניהם. כדי שיוכל להגיש את הבקשה ממוסקבה, היתה צריכה להיות כתובת מגוריו שם, לכן שכר דירה בכפר קטן המרוחק כששים קילומטר ממוסקבה שהיה שייך לפלך מוסקבה. הוא לא התגרר בדירה זו כיוון שהיה חייב להיות נוכח במשרדי ההגירה במוסקבה כדי לבקש את היתר היציאה, לשוחח עם הפקידים ואף לשחדם בכסף, אלא השתמש בה רק ככתובת רשמית. במוסקבה שהה בדירה שהיתה שייכת לאחד מקרובי אמו ממשפחת דוידאוויטש שלפני המהפכה היה עשיר גדול. כדי להסתיר אז עצמו לא חופיע רבנו שם כרב, ולא התלבש במעיל הפרווה ובכובע הפרווה שהיה מיוחד לרבנים, אלא התלבש כבעל בית פשוט, וכך היה הולך להתפלל בבית הכנסת במוסקבה. פעם ניגש אליו אחד המתפללים ואמר לו: רבי יהודי, אולי תרצה לומר שיעור משניות? רבנו לא חשב הרבה והסכים. השיעור מצא חן כל כך בעיני השומעים עד שגם למחרת ביקשו ממנו שיאמר את השיעור. וכך נעשה שיעור המשניות לשיעור קבוע שמאות אנשים היו משתתפים בו. אז ראה רבנו שהיתה זו שגגה מלפניו, שהרי כוונתו היתה להסתתר בין האנשים, ועל ידי השיעור דווקא נתפרסם.

ואמנם בקשתו לקבל היתר יציאה נתקלה במירוץ. האישור נתקבל מאוחר יותר כמסופר להלן בפרק אשת חבר, בהשתדלותו של גיסו הרב"ג ר' נחמיה כ"ץ שליט"א (בימי הדפסת הספר, לפנות בוקר שבת קודש יו"ט שני של חג השבועות שנו"ת נפטר הרב ר' נחמיה זצ"ל בליקוואד שבארצות הברית בש"ט, ונטמן בהר המנוחות בעיר הקדש ירושלים ת"ז ביום שני ט' סיון, חבל על דאבדין ולא משתכחין. יהי רצון שבזכות החסידים המרובים שעשה בכל נפשו עם משפחת רבנו זצ"ל שהצילם מגיא צלמות, ושהיה עושה תמיד במאור פנים, שמחה ועדינות נפש שאין כדוגמתה, ואהבת התורה והישרות שהיתה בו, יהיה מליץ יושר על כל משפחתו ועל כלל ישראל) אצל גרומיקו שלימים נעשה שר החוץ של ברית המועצות.

כאשר הגיע האישור הוא נשלח לכתובתו הרשמית של רבנו שהיתה, כאמור, בכפר ליד מוסקבה. האישור היה מונח בבית בכפר למשך זמן כיוון שרבנו לא בדק את הדואר שם מידי יום. כך שכאשר הגיע סוף סוף האישור לידי, כמעט כבר פג תקפו, ועמד לרשותו רק זמן קצר למהר לליובאן לקחת את בני המשפחה ולעזוב את רוסיא. במשך החדשים שרבנו היה במוסקבה נפטרה חמותו הצדקת מרת רבקה ע"ה.

מאז פטירת אביו הגר"ד, לא פקד רבנו את קברו, כיוון שמנהג וולאז'ין היה שלא לפקוד את הקברים. אבל לפני נסיעתו מרוסיא נסע לסמראכין לקבר אביו זצ"ל.